

Raul Wallenberg

III.

Poul Nørlund.

4. November 1888 — 26. Maj 1951.

Taler i Videnskabernes Selskab den 30. November 1951.

1.

Af Hugo Matthiessen.

Poul Nørlund var født den 4. November 1888 i Slagelse, hvor Faderen var Apoteker. Han voksede op i et godt, velstaaende Hjem og fik senere sin Skolegang paa Sorø Akademi. Uden Tvivl har dette Steds ejendommelige historiske Tone bidraget sit til at vække den Interesse for vort Lands Fortid og Mindesmærker, som skulde blive saa afgørende for hele hans Udvikling. I Sorø var det jo Middelalderen og ikke mindst Valdemarernes Storhedstid, det unge Menneske mødte i synlige, haandgribelige Monumenter, og Livet igennem bevarede Poul Nørlund en udpræget Forkærlighed for denne Periode.

Da han 1906 som Student kom til København, var han derfor — efter hans egne Ord — ikke i Tvivl om, at Historie maatte blive hans Fagstudium.

Paa Universitetet fængsledes Poul Nørlund især af Kr. Erslev og I. A. Fridericia, der baade som Videnskabsmænd, Vejledere og Personligheder vakte hans Beundring og kom til at betyde overordentlig meget for ham. Siden hen har han i Taknemmelighed og Forstaaelse af deres høje Værd i Nekrologer sat begge disse sine Læremestre et smukt Minde. Takket være Familieforbindinger gled den unge Poul Nørlund i sin Studentertid ind i fortroligt Samvær med en Række begavede, næsten jævnaldrende Videnskabsmænd af andre Fag, et Milieu som maatte paavirke ham berigende, modnende og ansporende, og 1912 tog han Magisterkonferens i Historie.

Kort efter knyttedes han som Medarbejder til Nationalmuseets 2. Afdeling, men indtil videre var hans Stilling her dog af løsere Karakter, ja en Tid lang afbrudt af Militærtjeneste og et Studieophold i Wien, og først 1917 opnaaede Poul Nørlund fast Ansæt-

telse som Underinspektør ved Museets 2. Afdeling. Dermed var Rammerne lagt for hans Liv. 1933 forfremmedes han til Inspektør, og da Dr. Mackeprang 1938 gik af som Direktør, blev Poul Nørlund hans selvskrevne Efterfølger.

Selvom Virksomheden ved en Institution som Nationalmuseet i første Række maatte samle sig om Bevaringen og Studiet af Fortidens Efterladenskaber af ren materiel Art, var det dog oprindelig langt fra Poul Nørlunds Hensigt at svigte Historieforskningen. Og inden for denne strakte hans Interesser sig ret vidt. Som Emne for sin Doktordisputats 1920 valgte han saaledes »Det romerske Slavesamfund under Afvikling«, og en Række Afhandlinger og Anmeldelser af baade hjemlig og udenlandsk historisk Litteratur bragte Bud om, hvor stærkt hans historiske Sans søgte ud i Bredden, idet ogsaa Stats- og rent økonomiske Forhold paakaldte hans Opmærksomhed.

I Aarene 1913—19 udgav han tilmed for »Det danske Sprog- og Litteraturselskab« et Sprogmindesmærke fra 16. Aarhundrede som Biskop Hans Mogensens Oversættelse af Philippe de Commines Memoirer. 1916 var han Bidragyder til Bogen om Belgien, hvori han behandlede Flanderns Storhedstid i det 14. Aarhundrede, og 1921 Medarbejder ved det med engelsk Tekst udgivne Pragtværk om græske og latinske illuminerede Haandskrifter i danske Samlinger. Til det anelige Værk om »Sorø, Klosteret, Akademiet, Skolen« bidrog han 1925 med en Afhandling om Klosteret og dets Gods, og paa samme Linje laa hans Studie »Jorddrotter fra Valdemarstiden«, som 1927 fremkom i Festskriftet til Kr. Erslev. Begge disse Afhandlinger, som bar Præg af megen Dygtighed og Selvstændighed i Opfattelsen, viste, hvor rigt et Stof der var i ham som Historiker, og at han, om han havde fulgt denne Vej videre, sikkert ogsaa ad den vilde være naaet frem i allerførste Række.

For Poul Nørlund blev Tilknytningen til Nationalmuseet dog i det lange Løb afgørende. Arbejdet her bjergtog ham mere og mere, og det skulde blive som historisk Arkæolog, Museumsmand og Kulturforsker, han vandt sin Berømmelse.

Samtidig med at han langsomt løsnede Baandene, som bandt ham til den rene Historie, fandt han sig mere og mere hjemme paa Museets Arbejdsomraade. I sin Embedsgerning havde han fra første Færd vakt Opmærksomhed som et Mønster paa Flid og

Pligtopfyldelse, — og i en Mængde Smaaafhandlinger, samt ikke mindst ved sit Medarbejderskab ved Værker som Traps »Danmark« og den af Nationalmuseet paabegyndte Publikation »Danmarks Kirker«, — som Nørlund lige til sin Død omfattede med den varmeste Interesse, — dygtiggjorde og skolede han sig yderligere til sin Gerning.

I det arkæologiske Markarbejde havde Poul Nørlund fra ung haft en ualmindelig heldig Haand. Hvor han satte Spaden i Jorden, kunde der altid ventes et godt Resultat, men først 1921 fik han dog Lejlighed til for Alvor at prøve sine Kræfter. Af Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland blev han dette Aar som Repræsentant for Nationalmuseet sendt til Sydgrønland for dér at undersøge Sporene af den middelalderlige Nordbo-Kirke og -Kirkegaard paa *Herjolfsnæs* i Nærheden af Ikigait. Her meldte der sig nu endelig en stor og fristende Opgave, som ret var efter Poul Nørlunds Sind og harmonerede godt med den lysende Optimisme og beslutsomme Kækhed, som alle Dage var en Del af hans Natur.

Lykken stod ham da ogsaa bi i enestaaende Grad. Tilfældige Fund af Tøjstumper paa Kirketomten havde paa Forhaand pirret Interessen for Stedet, — og ved at føre Udgravningen i Dybden afdækkede Poul Nørlund her en Mangfoldighed af Grave, som — takket være de saa at sige permanent frosne Jordlag — overraskende godt havde bevaret deres hele, ellers let forgængelige Udstyr. De Meddelelser, som allerede inden Poul Nørlunds Hjemkomst naaede ned til Danmark, lød som et Æventyr, ja antog paa deres Rundgang i Udlandets Presse helt fantastiske Former. Men den Kendsgerning stod dog fast, at et forunderligt Stykke Middelalder pludselig havde rejst sig af Graven, — en Mængde velbevarede uldne Dragter af middelalderligt Snit, Smaagenstande af forskellig Slags, Trækors og Stave med Runeindskrifter, samt et anseligt Skeletmateriale, var Udbyttet af Nørlunds Gravninger.

Naar alt dette Stof — under saare vanskelige Forhold og med stærkt begrænsede Hjælpemidler — kunde bjerges hjem og undgaa Ødelæggelse, er dette i sig selv et smukt Vidnesbyrd om Poul Nørlunds Evner som Udgraver, hans kloge Omtanke og praktiske Sans; thi det stod ham straks klart, at man under de primitive Forhold paa det barske Fundsted maatte lægge Baand paa Nysgerrigheden. De Overraskelser, som kunde gemme sig i de frosne

eller kun halvt optøede, sammenklistrede Bylter af snavset Tøj og Menneskeknogler, maatte det være forbeholdt de hjemlige Laboratorier helt og fuldt at bringe for Dagen. En overilet Undersøgelse paa Stedet vilde kun udsætte Materialet for Forringelse eller mulig Tilintetgørelse, — og med stor Resignation satte Poul Nørlund derfor sine Kræfter ind paa en grundig Udforskning af selve Fundforholdene og Indsamlingen af det størst mulige Materiale. Derved reddedes det værdifulde Fund, som først for Alvor fik Lov til at komme til Mæle og faa talt ud efter en kyndig Behandling i Museets Konserveringsanstalt.

Opstillet i Samlingens Skabe udgør Herjolfsnæssets Genstande og Dragter nu en kostelig kulturhistorisk Skat, hvortil man intet andet Sted finder et Sidestykke. Her har man den Oplevelse at staa Ansigt til Ansigt med en Række slidte, atter og atter lappede, uldne Klædningsstykker, baade Mands-, Kvinde- og Barnedragter, skaarne til efter de skiftende europæiske Moder fra Slutningen af 1300'erne til op omkring Aar 1500, — originale Dragter, som fra denne Tid i sig selv er en stor Sjældenhed og samtidig leverer et afgørende Bevis for, at den fjerntliggende Nordbobygd har fastholdt Forbindelsen med Hjemlandet i ca. 100 Aar længere, end man før havde forestillet sig.

1924 offentliggjorde Poul Nørlund paa Engelsk sin store Skildring af *Nordbogravene paa Herjolfsnæs* (Buried Norsemen at Herjolfsnes, Meddelelser om Grønland, B. LXVII), medens Professor Finnur Jónsson i samme Bind behandlede Runeindskrifterne og Prof. anatom. F. C. C. Hansen det omfattende Skeletmateriale. Denne Poul Nørlunds Beretning om Fundet og dets Betydning former sig som en mønsterværdig Syntese af Arkæologi og Historie. Belyst fra alle Sider, set i nøje Sammenhæng med Fund- og Naturforholdene, samtidig Udvikling af europæisk Dragtmode og Kilderne til Grønlands gamle Historie, er Undersøgelsen blevet til en gribende Fortælling om den glemte, mere og mere afstængte Nordbobygds tragiske Undergang i haabløs Kamp mod snigende Isolation, Indgifte og Underernæring.

Naar Fundet i saa mærkelig Grad har været i Stand til at forøge vor Viden, skyldes det ikke mindst, at Materialet ogsaa ved værdifuld Haandsrækning fra andre Videnskabsgrene er blevet afløkket alle de Oplysninger, man har formaat. Det horer i det hele taget til Poul Nørlunds Fortjenester som Arkæolog og Museumsmand,

at han i større Omfang end hidtil set søgte Bistand hos Naturvidenskab og moderne Teknik. I sin arkæologiske Metode laa han ligeledes altid i Spidsen ved at føre Undersøgelserne baade til Bunds og i Bredden, — halvgjorte og billige Løsninger var for ham noget delvis spildt, — han saa stort paa Sagen og lod sig ikke skræmme af de med dette Arbejdsprincip naturligvis stærkt forøgede Udgifter. At Poul Nørlund ogsaa her altid forstod at finde Udveje, kom i hans Direktørtid i rigt Maal Museets videnskabelige Undersøgelser tilgode, ligesom det naturligvis paa mange Maader maatte virke ansporende og inspirerende paa Staben af Medarbejdere.

Opmuntret af sit Held søgte Nørlund atter til Grønland. Denne Gang gjaldt Rejsen Ruintomten af Koloniens middelalderlige Bispe-sæde *Gardar*. Baade Resterne af Domkirken og Bispegaarden af-dækkedes, ja indenfor Kirkens Mure lykkedes det at fremdrage en Prælatgrav, som viste sig at rumme en af Grønlands gamle Bisper, let kendelig paa Embedstegnene, den gyldne Ring om hans Finger og selve Bispestaven af Hvalrostand, som laa i hans Arm. Dette fund offentliggjorde Poul Nørlund sammen med sin Medarbejder Aage Roussell 1929 i »Meddelelser om Grønland«, B. LXXVI (Norse Ruins at Gardar, the Episcopal Seat of Mediaeval Greenland), — og for yderligere at uddybe Forstaaelsen af det indvundne Materiale foretog han 1930 og 1932 endnu et Par Ekspeditioner til den fjerne Koloni. Under hans Ledelse paabegyndtes saaledes den af Aage Roussell fortsatte, udvidede og 1936 publicerede Undersøgelse af *Sandnæs* Bopladsen med omliggende Ruingrupper (Meddel. om Grønland, B. LXXXVIII^H), og i Forbindelse med den svenske Arkæolog Mårten Stenberger udgravede Poul Nørlund 1932 Tomterne af *Brattahlid* (Meddel. om Grønland, 1934, B. LXXXVIII^I).

Med alle disse Undersøgelser var der lagt et bredt og solidt Fundament for Forstaaelsen af de Forhold, under hvilke de gamle Kolonister havde levet, — og Nørlund kunde nu vende sig mod andre Opgaver. Men han bevarede alle Dage en trofast Kærlighed til Grønland, og som Medlem af Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser her vedblev han at have Forbindelse dermed.

Redegørelserne for de grønlandske Udgravninger var, som omtalt, udkomne paa Engelsk, men i en Mangfoldighed af Foredrag og mindre Afhandlinger havde Poul Nørlund dog stadig givet ogsaa sine Landsmænd Oplysninger om Fundene. Og som Slut-

sten paa dette Afsnit af sin Virksomhed udgav han 1934 i den af »Udvalget til Folkeoplysningens Fremme« udsendte Skriftserie sin smukke Bog, »*De gamle Nordbobygder ved Verdens Ende*«, der fra Formens Side vel nok er det mest fængslende, han har skrevet. I en klar, let tilgængelig Fremstilling sammensmeltede han her med overlegen Dygtighed alle Resultaterne til en historisk Helhed, som ikke alene vandt stor Udbredelse her hjemme, hvor Bogen udkom i 2 Oplag, men ogsaa i Oversættelser til Engelsk og Tysk, ja tilmed Grønlandsk, banede sig Vej langt ud over Landets Grænser.

Ind mellem sine Farter til Grønland havde Poul Nørlund efter Indbydelse 1928—29 aktivt deltaget i den store svenske Udforskning af den saakaldte Korsbetning uden for Visbys Mure, hvor Ofrene fra det rasende Slag 1361 mellem Gotlænderne og Valdemar Atterdags jernklædte Krigere laa sammendyndede i en Massegrav. Fantastisk og overmaade rigt som dette Fund var, har det sikkert yderligere ægget Poul Nørlunds Lyst til nu selv at tage en stor Opgave op paa hjemlig Grund.

Ledet af et vidunderligt Instinkt valgte han da at slaa ned paa en Plet i hans egen Barndomsegn, — det gamle, meget anselige Voldsted *Trelleborg*, som i den yderste Afkrog af Hejninge Sogn laa bag sin Ringvold paa en Landtunge i Engene, hvor Tude- og Vaarbyaa løber sammen for i Forening at tilbagelægge den over 3 Kilometer lange Strækning gennem Fladlandet ud til Storebælt.

Ligesom det var Poul Nørlund, som tog Initiativet til en større Udgravning her, — en tidligere, af Museet iværksat Prøvegravning i selve Voldlegemet havde ikke givet noget særlig løfterigt Udbytte, — blev Undersøgelsen ogsaa paa anden Vis nær knyttet til hans Person. Da Nationalmuseet ikke saa sig i Stand til af sine egne, ret begrænsede Midler at afholde Udgifterne ved dette Foretagende, søgte Poul Nørlund selv at opnaa Støtte hos Carlsbergfondet, hvis Direktion med storartet Offervillighed muliggjorde Gennemførelsen. Den Tillid, man derved viste ham, blev ikke skuffet, idet Resultaterne ikke blot mærkeligt bidrog til at forøge vor Viden om en fjern, ret uoplyst Periode af vor Historie, men synligt fæstnedes i Terrainet som et særpræget, storladent Monument.

Poul Nørlund var fast i sine Forsæt; i alle Livets Forhold viste han en sjælden Viljekraft og Udholdenhed, og ikke mindst lagde disse sig for Dagen i hans arkæologiske Undersøgelser.

Mangen Gang har man været tilbøjelig til at karakterisere ham som en Aladdin-Natur, en Udvalgt, hvem Lykken altid fulgte, og selvom dette paa en vis Maade kan være rigtigt, er det dog langt fra den hele Sandhed. Vel kunde han til Tider have en genial Forudanselse om, hvor de rige Kilder var at finde, men samtidig maa det ikke overses, at de Sejre, han vandt, ogsaa var tilkæmpede gennem et strengt, utrætteligt Arbejde, som stillede store Krav til hans Skarpsindighed og Kombinationsevne.

Naar Trelleborg nu om Dage blot nævnes, er Navnet alene nok til at lade Billedet af den gamle Vikingelejr træde tydeligt frem, klart og overskueligt som Planens strenge Geometri har fæstnet det i vor Bevidsthed. I Tusindvis er Folk valfartet til Stedet, ja selv Skolebørn ved, hvad Trelleborg er.

Det vil vel derfor være overflødigt her at gaa nærmere ind derpaa, og jeg skal blot bemærke, at kun den, der paa et tidligt Stadium af Udgravningen har haft Lejlighed til at se Pladsen, vil have den rette Forstaaelse af, hvor brydsomt et Arbejde der gik forud, før Poul Nørlund i det forvirrede Mylder af Pælehuller fandt frem til de faste Holdepunkter, de store, afgørende Hovedlinjer, som bestemte Anlægets Plan og Bebyggelsens Karakter.

Først da det var lykkedes, blev der Orden i Kaos, og Grundridset tog Form i overraskende og overbevisende Klarhed. At Poul Nørlund her havde fundet og betjent sig af den rigtige Nøgle, er nu yderligere til Overflod bekræftet af den af Arkitekt C. G. Schultz senere iværksatte Undersøgelse af det nær beslægtede Vikingeanlæg ved Aggersborg. Med Trelleborg har Poul Nørlund saaledes brudt Vej for nye videnskabelige Erobringer og været med til at hvæsse de moderne Udgravningsmetoder, i Kraft af hvilke selv Pælehuller og Aftryk i Jordlagene af forsvundne, formuldede Bygningskomplekser kan aftvinges Oplysninger om Mindesmærker, hvis Stof i sig selv i Tidens Løb nu saa at sige fuldstændigt er tilintetgjort. Disse arkæologiske Metoder er ganske vist ogsaa tidligere bragt i Anvendelse herhjemme, men indenfor snævrere Rammer — og ingensinde før i saa storartet et Omfang og med saa glansfuldt et Resultat.

Udgravningen og Markeringen af Trelleborgtomten strakte sig over 8 Aar, 1934—1942, og Poul Nørlund var stadig Sjælen i Værket, selvom han, da Grundplanens Karakter var fastslaaet, efterhaanden lod sine Medarbejdere fortsætte det daglige Arbejde,

og 1948 kunde han i Serien »Nordiske Fortidsminder« i et stateligt Skrift offentliggøre Beretningen om Trelleborg, hans sidste og største Triumf som Udgraver og Fortolker af det Fundne.

— Der laa imidlertid ogsaa et andet Felt under Museet, som Poul Nørlund lige fra sine yngre Dage kom til at omfatte med Kærlighed og hellige et indgaaende Studium. Med sin udprægede Sans for Kvalitet blev han stærkt betaget af vore prægtige, middelalderlige Kunstskatte, og romanske Emailler, Smykker, Elfenbensskæringer og Metalkunst fandt i ham en begejstret Dyrker. Mange fine Specialstudier paa dette Omraade foreligger fra hans Haand, og med »*Gyldne Altre*« (1926) og »*Danmarks romanske Kalkmalerier*« (1944) berigede han vor kunsthistoriske Litteratur med grundlæggende Værker. Hvad han med disse Arbejder fik udrettet paa Kunsthistoriens og Kunstarkæologiens vidtstrakte Mark, skal jeg dog ikke nu komme ind paa, da Christian Elling om faa Minutter nærmere vil gøre Rede derfor.

Det bør dog tilføjes, at Poul Nørlund — langt ud over det Stof, han naaede at faa behandlet, — i Aarenes Løb havde fordybet sig i mangt et Emne, som han under Trykket af sine Embedspligter desværre efterhaanden maatte slippe. Thi havde han, før han overtog Direktørposten ved Nationalmuseet, været en ualmindelig flittig Mand, overvældedes han nu formelig med Arbejde. Og det var ikke alene Embedet og de Institutioner, som havde naturlig Tilknytning til dette, som optog ham, men ogsaa Tillidshverv af anden Art. Gang paa Gang var der udefra Bud efter en Mand af hans Format og universelle Indstilling, — og dels af Pligtfølelse, dels tilskyndet af sine vidtfavnende Interesser holdt Poul Nørlund sig ikke tilbage.

Dansk indtil Marven, som han var, kunde der ingen Tvivl være om, hvor han valgte sin Plads i Besættelsens tunge Aar. Uforfærdet gik han ind i Modstandsbevægelsen, og da Krigen var slut, viede han blandt andet en meget betydelig Del af sine Kræfter til Fremme af de internationale Bestræbelser for at berede Vejen for et samlet, enigt Europa. Ogsaa i Foreningen »Norden«s Arbejde var Poul Nørlund en aktiv og trofast Støtte. Han paatog sig i disse sine sidste Aar sikkert langt mere, end hans ingenlunde robuste Konstitution var i Stand til at bære.

Som Leder af en omfattende Institution som Nationalmuseet, der stod i levende Forbindelse med hele Landet og Mennesker af

alle Samfundslag, maatte Poul Nørlund være forudbestemt til at fylde sin Plads, — og Museet gik under hans Førerskab en rig Blomstring i Møde. Der blev Liv overalt i de store, nye Bygninger, som just var blevet indviede kort før han traadte til. Og med den Trang til at knytte Forbindelse med den store Befolkning, som altid havde boet i ham, slog han nu Samlingernes Døre op, Omvisninger og Rækker af Foredrag lokkede Folk i hidtil uset Mængde til Salene, — og den af Poul Nørlund allerede tidligere fremkaldte Aarbog, »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«, vandt almindelig Udbredelse. Betydelige Udgravnings- og Undersøgelisarbejder sattes i Gang, overalt groede og blomstrede det under hans Hænder. Det laa ogsaa Poul Nørlund stærkt paa Sinde at formindske de dybe Skel mellem Museets forskellige Afdelinger, hvad der for en Del lykkedes ham, og han opnaaede i hvert Tilfælde hurtigt for dem alle at blive det højtagtede, afholdte Samlingsmærke.

Den lille Mindehøjtidelighed, Museets Personale afholdt kun faa Timer efter Budskabet om hans pludselige Bortgang den 26. Maj, blev derfor et sjælden smukt og gribende Udtryk for, hvor stor Pris alle som én satte paa ham, og hvor knugende Tomheden nu følte. Alle havde vi — ogsaa hver for sig rent personligt — meget at takke ham for.

— Første Gang Poul Nørlund paa Tryk henvendte sig til Offentligheden, var i et lille Indlæg, mærket P. N., i »Nationaltidende« 1906. Han var da kun 17 Aar gammel og endnu Elev paa Sorø Akademi. Han blev kaldt frem i Protest mod Pressens mange tomme, intetsigende Skriverier om en Stormand som Henrik Ibsen, der lige var afgaaet ved Døden. I dette ungdommelige, varmtføjte Udbrud indprentede Poul Nørlund Pligten til ved en saadan Lejlighed at fremhæve Personligheden som Bærer af den Livsgerning, som var øvet, og paa samme Tid søger han at opflamme de Unge, som vilde noget og havde Tro til sig selv, til at holde fast ved deres eget uanset al Modstand. Maalet for Mennesket maatte være at gaa Livet igennem og gøre sin Gerning som en hel og utilsmudset Person. Der er noget frejdigt og begejstret i denne lille Artikel, som vækker Sympati, — og lader man nu Blikket glide tilbage over Poul Nørlunds egen Livsbane, der saa brat blev afbrudt, kan man ikke frigøre sig for Indtrykket af, hvor trofast og maalbevidst han selv til det sidste stræbte efter at virkeliggøre det Ideal, som havde varmet hans unge Hjerte:

— at blive et Menneske, som med rent Sind og blanke Vaaben tilkæmpede sig sin Plads og førte sit Liv som en uforfærdet, retlinjet Mand.

Det turde derfor være i hans Aand, om vi et Øjeblik dvæler ved Mennesket Poul Nørlund, hvis fornemme Personlighed ikke blot træder os i Møde i hans Værker, men afspejlede sig under alle de Former og Forhold, hvori vi lærte ham at kende. Billedet af ham staar da klart og levende for os og lader hans Livsgerning og Person smelte sammen i fuld Harmoni.

Vi mindes hans næsten klassisk skønne Ansigt, det fine, ja til Tider rent bedaarende Smil, den elskværdige og samtidig saa sikre Optræden. Bag denne rolige Skal gemte der sig dog et stærkt Sind, holdt i Tøjle af Selvtugt og Viljekraft.

Poul Nørlund var rigt udstyret fra Naturens Haand, skolet og adlet ved Studier og Erfaring, men hans store Begavelse havde dog mere Karakter af Klogskab, Klarhed og Vidde end af egentlig Originalitet, og i hans Forfatterskab mærker man mindre til levendegørende Indføling og Fantasi. Disse Evners Værdi, selv for en strengt kritisk indstillet Forsker, var han dog fuldt ud klar over, og uden Tvivl har de ogsaa ligesom i bundne, dybereliggende Lag haft Rod i ham. Nu og da kunde han med et bringe sit Stof til at finkle, medens man til andre Tider — og vel mest under hans Taler og Foredrag, — fik Følelsen af, hvorledes en tilbage-trængt Varme og Begejstring haardnakket kæmpede for at naa frem og frigøre sig af sit Svøb.

Den strenge Selvdisciplin havde efterhaanden gjort det vanskeligt for Poul Nørlund helt at lukke sig op og helt at give sig hen, kun mellem Venner udfoldede han sig i al sin Frodighed. Ved festlige Samvær kunde han da være straalende som faa, frigjort og glad med de gladeste. Alle, som lærte ham at kende, kunde ikke undgaa at vide, at der under den lidt kølige Maske, bag hvilken Poul Nørlund gemte sig, boede en Hjertevarme og dyb Medfølelse, som — naar Modgang og Sorg meldte sig i hans Omgivelser, — kom til Udtryk paa den fineste, mest rørende Maade.

Poul Nørlund er død, men gaaet ind i Glemsel er han ikke. Sporene af hans travle Virken som Forsker og Museumsmand udslattes ikke saa let, og i vor Hukommelse vil Mennesket Poul Nørlund lysende staa som den Personlighed, han var og havde sat sig til Maal at være, — ren, rank og støbt i et ædelt Stof.

Æret være hans Minde.

Af C. Elling.

Ved sin Død var Poul Nørlund den ubestridte Førstemand herhjemme i Studiet af Middelalderens Kunst, dansk og fremmed. Ogsaa i den internationale Videnskab nød han høj Anseelse paa dette Felt.

Kernen i Poul Nørlunds litterære Produktion er hans kunsthistoriske Skrifter. Det er troligt nok, at hans Navn vil leve længst i en stor Offentlighed forbundet med de mageløse arkæologiske Arbejder — Fund og Tydninger —, der formelig er omgivet af en Eventyrets Glans. Men sit ypperste som Historiker præsterede han dog Ansigt til Ansigt med kunstneriske Mindesmærker. Han, der altid var Lykkemand, naar Spaden gik i Jorden, fik som Kunstfortolker Intet til Givendes — med Blikket rettet mod de gamle gaadefulde Billeder og med Pennen i Haand maatte han kæmpe haardt for at vinde sine store Resultater. Nørlund følte sig vist oprindeligt som en Fremmed i Kunstens Verden, nogle af dens Hemmeligheder forblev vel ogsaa dulgte for ham alle Dage; og en regulær kunsthistorisk Skoling havde han aldrig faaet. Naar Nørlund alligevel kom til at yde det fremragende som Kunsthistoriker, beroede det især paa, at skarp Iagttagelsesevne, eminent Hukommelse for Detailler og en højt udviklet Sans for Milieuers Karakter var saa fremtrædende Elementer i hans Struktur som Videnskabsmand.

Dyrkelse af Kunstens Historie er ingen hemmelig Kult, forbeholdt de æstetisk dannede. Den Skribent, der tror at kunne øve en Forskers Gerning bag Middelalderens svært befæstede Grænser alene udfra Stilanalytikerens Stade og med den aktuelle Bedømmers Syn, vil arbejde forgæves. Uden at besidde dyb kulturhistorisk Indsigt og beherske en kildekritisk Methode finder Ingen sin Vej i fjerne og dunkle Perioders Kunst, thi denne tjener selve Livet og udtrykker døde Menneskers Forestillinger, ofte gennem Tegn, som kun vanskeligt fattes.

Ved sin alsidige og grundige Uddannelse som Historiker, tilgnet i Erslevs Skole, havde Nørlund skærpet sine Vaaben —

hans Observationstalent blev hvæstet, hans Judicium maalt, den logiske Evne lutret. En medfødt Skyhed for det rundelige Ord og en vagtsom Frygt for den leddeløse Tanke øgedes nok i Historiekritikens Værksted. Ikke mindre betydningsfuld blev hans Oplæring blandt Nationalmuseets Mænd, hvor han gjordes fortrolig med et nøgternt Markarbejdes solide Traditioner. Mellem Aktstykket og Katalogen rejste han en Bro, hvis Konstruktion blev nøje prøvet. Dog glemte han aldrig, at denne Bro ingenlunde var Studiets Endemaal, men Bærer af Vejen ind i Fortidens Liv.

Nørlund var da vel rustet, da han med sin Disputats bag sig gav sig i Kast med Problemer i den vanskeligst tilgængelige Part af vort Lands Kunsthistorie, den tidlige Middelalder. Ganske vist var hans førstehaands Kendskab til udenlandske Monumenter endnu kun fragmentarisk, men med stor Energi søgte og opnaede han i den følgende Tid at indhente det forsømte og erhvervede sig efterhaanden et meget udstrakt Kendskab til europæisk Billedkunst indenfor sit Speciale; Arkitekturen var og blev ham mere fremmed.

Betragter man Poul Nørlunds kunsthistoriske Forfatterskab som et Hele, falder dets maalbevidste Opbygning strax i Øjnene. Den unge Videnskabsmand vidste nøje hvad han vilde. Hans Forskerlivs Felttog er dog ikke blot tilrettelagt efter den kloge Strategis Regler, det er umuligt at overse den faste Rejsning — ja, man tør vel sige: det Drag af Idealitet, der udmærker hans Produktion om Middelalderens Kunst i Danmark. Han splittede ikke sit Værk i Smaastudier, men samlede sig om de mest monumentale Emner, greb til hvor Arbejdet var sværest, men Maalet højest; de to store Monografier, som han naaede at fuldføre, staar som Grundpiller i en Bygning. Egentlig var der noget storslaaet ved Nørlunds utrættede og sejrige Kamp for at bemestre sig et Fagomraade, som ikke umiddelbart var ham givet i Forlening.

Det var dog næppe blot en haardnakket Vilje til at rydde op og sætte paa Plads, en Drift mod den nøgne Sandheds Erkendelse, der førte Nørlund ind i Arbejdet med gammel Kunst, skønt det usmykket stringente i hans Stil kan give det Indtryk. Hans Fremstilling er spændt af den pure Intelligens ud i de yderste Fibre, hvilket ingenlunde gælder alle Arbejder om Danmarks Kunst. Argumentationen levner kun ringe Raaderum for følelsesmæssige Momenter i Tydning og Værdsættelse af Kunstværkerne. Det vil

ogsaa begribes, at Nørlund, hvis Arbejdsfelt var en national Storhedstid, belastet med megen skønlitterær Ornamentik, aldrig gav en romantisk Opfattelse blot den mindste Indrømmelse i sine Skrifter. Erslevs Skygge faldt altid ind over hans Pult. Nørlunds kunsthistoriske Værker synes formet under Devisen *je maintiendrai*, det har en stolt, en markant Profil, og det havde han selv som Personlighed. Som alle virkelige Karakterer var han stærk naar de største Krav stillede til ham, da traadte de skarpe Omrids frem gennem den fine Urbanitet, der omgav hans Væsen. Det kunde ønskes, at en Profil som Poul Nørlunds altid saas i den Kreds af Mennesker, der beklæder vort Kulturlivs førende Poster.

Man vil fejle, hvis man tilkender Kløften det første Ord i Nørlunds kunsthistoriske Studium; den beholdt naturligvis det sidste, thi han var Videnskabsmand, ikke Kunstner.

Ingen bør tvivle om, at Nørlunds Middelalderstudier, saa faste og strenge i Linierne, saa ubønhørligt faglige i bedste Forstand, havde deres lønlige Udspring i en varm Kærlighed til Fædrelandets Minder. Naar han valgte at granske just Valdemars-tiden og viede dennes Kunst sine bedste Kræfter, tror man gerne, at Drengen fra det klassiske Midtsjælland, Disciplen fra Saxos og Absalons Sorø, i det Skjulte var med paa Forskerfærden.

Kort efter at Poul Nørlund i 1926 havde udgivet »Gyldne Altre«, karakteriserede Francis Beckett dette Værk overfor en Elev i følgende Ord: »En ypperlig Titel, men saavist en endnu bedre Bog«. Udtalelsen er betegnende for Beckett, der yndede en knap og fyndig Form. Og som Vurdering var den aldeles rigtig. Beckett vidste, hvad han talte om, thi han havde selv grundlagt det Studium af vore metaldrevne Alterprydelser fra Middelalderen, som Nørlund videreførte og bragte til Afslutning i sit store Arbejde. Emnet var formelig overdraget til Nørlund af Beckett, der i 1919 havde stiftet »Selskabet til Udgivelse af danske Mindesmærker« og gerne saa vore gyldne Retabler publicerede i første Række. Opgaven kom i de rette Hænder hos Poul Nørlund, og den var som skabt efter hans Hoved. Thi denne imponerende Række af Antependier i dansk Eje er ikke blot internationalt set uden Sidestykke, den udgør ogsaa et *corpus*, i hvilket det er muligt at følge dansk Billedkunst gennem henved 150 Aar. Endelig — og ikke mindst — var den i Nørlunds Øjne »Vidnesbyrd om den eneste virkelige Storhedstid i vort Lands Historie«.

Monografien om de gyldne Altre er opmuret med overordentlig Fasthed, den er lige gennemarbejdet i Plan og Opbygning. M. Mackeprang har engang særtegnet en romansk Kvadermurings Fortræffelighe ved at fremhæve, at man ikke vil kunne presse et Knivsblad ind i Fugerne. Det samme kan siges om Nørlunds Bog. Han vidste selv bedre end nogen anden, at nye Iagttagelser og fremtidige Fund paa dette farlige Felt vilde kunne stille baade dette og hint i en anden Belysning; men selve hans Undersøgelse er mønstergyldig, Bogen staar stadig urokket paa sine Fundamenter og vil antagelig gøre det endnu i lange Tider.

Nørlund begyndte sit Studium ganske snævert — med en teknisk Examination af disse Prydelsers ydre Forbindelse med selve Alterbordet, med *mensa* — og gjorde strax en Iagttagelse, hvis Følgeslutninger førte til, at Lisbjergkrucifixet maatte løsrives fra det Antemensale, med hvilket det hidtil havde været forbundet. Det var en Operation af vidtrækkende stilhistoriske Konsekvenser. Dernæst underkastede Nørlund de gyldne Altres overordentlig rige Billedrepertorium en ikonografisk Analyse, der er forbilledlig ved sin Lærdom og sin methodiske Brillans. Takket være denne systematiske Forskning i Sujetternes internationale Historie lykkedes det ogsaa Nørlund at give værdifulde Bidrag til Kronologien, der byder paa haarde Nodder at knække. I et Afsnit om Skriftformer fremfører den trænedede Kildegransker nye Argumenter til en Tidsbestemmelse, ogsaa Kostumehistorien, i hvilken Nørlund var Specialist, har givet indiskutable Holdepunkter i en Debat, der iøvrigt er henvist til væsenligst at arbejde med approximative Størrelser.

Efterhaanden trængte Nørlund ind til det centrale: en kunsthistorisk Bestemmelse af Antemensalernes europæiske Forudsætninger og af deres lokale Oprindelse. Ved denne Undersøgelse, der ifølge Sagens Natur maa operere med rent stilistiske Analyser og ikke tør lade den æstetiske Vurdering ude af Betragtning, gaar Nørlund frem med stor Forsigtighed. Emnet indbyder unægtelig ogsaa dertil. Men uagtet nogenledes sikre Resultater alene vil kunne opnaas udfra et meget vidtstrakt og detailleret Kendskab til en Kunstverden, der kun delvis er kortlagt, tør det menes, at Nørlunds Hovedresultater er uanfægtelige. Særlig beundringsværdig er hans Fordeling af de bevarede Antependier til lokale Værksteder, Henvisningen af Sindbjerg- og Tamdrup-Mestrenes

Værker til det gamle Kongesæde Jelling er aldeles overbevisende; ved sin Tolkning af »den dramatiske Stil« i nævnte Relieffer har Nørlund lagt en levende Indføling for Dagen. Her fremstiller han ikke blot »wie es geworden« men ogsaa det ulige sværere »wie es gewesen«. Det er meget betegnende netop for Nørlund, at han efter en nøje Prøvelse ikke finder det muligt at paavise en særlig dansk Stiltone i disse gaadefulde jyske Værker.

I 1944 udgav Poul Nørlund sit andet kunsthistoriske Hovedværk, »Danmarks romanske Kalkmalerier« (med Bidrag af Egmont Lind). Det var som en Hjemkomst. Efter mange Aar, i hvilke intenst arkæologisk Arbejde — delvis under fjerne Horisonter — og tyngende Embedsgerning havde lagt svære Byrder paa Nørlund, tog han atter Traaden op og skrev videre paa sit Værk om Valdemarstidens Kunst. Man tror, at han har følt dyb Tilfredsstillelse ved at kunne forelægge denne tungtvejende Publikation. Thi Arbejdet om den monumentale Malerkunst besidder ikke blot en stor, en moden Harmoni, det føjer sig aldeles lydefrit til Skriftet om Periodens ædleste Skulpturer. De to Bøger er som Fløjene i en Diptychon, hele den romanske Tids sakrale Billedverden under Kirkens Tag kan overskues samlet i en Fremstilling, der baade er indgaaende i Detaillen og komponeret med overlegen Kunst.

Det faldt her i Nørlunds Lod yderligere at underbygge sine stilgeografiske Skulpturstudier. Vi ser med Undren, at Harald Blaatands Jelling bevarer sin Betydning som Kulturcentrum til helt op ved Aar 1200. Ogsaa i dette Arbejde har Nørlund overalt, hvor det var gør ligt, med stort Skarpsind og altid vaagen Kritik evnet at betragte Kunstværker i Forhold til den historiske Situation. Han fik den Lykke at kunne skildre den store Gruppe af paa een Gang strenge og pyntelige Kalkmalerier fra Midtsjælland i levende Vekselvirkning med den almægtige Hvideslægt og saaledes slaa en Kreds om den Landsdel, fra hvilken han selv var udgaaet. Nørlund fremhæver med Rette de klassiske Drag i hine Maleres Figurstil, den lineære Finhed, den klare Diktion; selv om Sorø Kloster ikke synes at have været Inspirator for Landsbykirkernes Udsmykning i Hvideættens og Sunesønnernes Tid, tør man dog have Saxos Latin i Mindet.

Nørlund har, utvivlsomt med Rette, hævdet den Anskuelse, at Kirkernes Opførelse og deres maleriske Dekoration er sat i

Værk af Stormænd; i en smuk Afhandling betitlet »Stormandstyper fra Valdemarstiden« (i »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« 1935) har han nærmere behandlet dette Emne. Men Malernes Udsyn var rigtignok videre end Sognets Grænser. De byzantinsk-romerske Elementer kan være kommet til Midtsjælland og til Egnene i Ly af Roskilde Bispestol fra Norditalien, spec. Lombardiet, hvorfra ogsaa Teglstenen og dens Stilformer er naaet herop.

»Til syvende og sidst maa man blive staaende derved«, siger Nørlund, »at det sjællandske Maleri indenfor Tidens internationale Malerkunst har udgjort en egen Gruppe, ikke præget af stor Selvstændighed, men dog med en egenartet Tone«. I disse kloge og betænksomme Ord ligger som gemt en Karakteristik ogsaa af Forskeren, der frygter et usigtbart Perspektiv — men tillige af Skribenten. Nørlund har i denne store, af Kundskab og Iagttagelser mættede Bog, talt sit smukkeste Dansk, tæt formet omkring Tingene selv. Stilen er ikke folkelig — saalidt som de malede Figurer i Sjællands Landsbykirker er det — men den er tydelig og ejer en Tone, der stundom har Klang af stille Højhed.

Det blev ikke forundt Poul Nørlund at træde ind i Studiet af den senere Middelalders Billedkunst, som drog ham stærkt. Saaledes skete det, at hans Livsværk om Danmarks gamle Kunst henstaar — ikke som en Torso, men som en sluttet Blok, et fuldført Mindesmærke om den store Tid, der havde hans Hjerte. Og som et Monument over ham selv. Der findes intet med fastere Holdning i dansk Kunsthistorie. Det vil sikre Poul Nørlunds Navn langt hinsides et levende Minde om denne store Forsker, om dette ranke Menneske.
